

В мае-октябре 1918 г. Довнар-Запольский — член дипломатической миссии БНР в Киеве. Миссия возглавлялась известным политиком и публицистом А.Цивкевичем. Члены миссии провели переговоры с правительством гетмана П.Скоропадского; наряду с этим, они ставили целью установить через посланника РСФСР в Украине Х.Т.Раковского дипломатические отношения с Россией и заключить с ней договор о границах. 29 мая Раковскому была передана нота с предложением заключить договор о границах. В итоге БНР была признана фактически лишь Украиной и Доном (при этом, ее консульства кроме Киева и Ростова были также в Ставрополе, Вильносе и Москве). Однако отношения с Украиной были далеко не безоблачны, в Киеве вполне отдавали себе отчет в том, что «Белорусская Рада не имеет под собой реальной почвы» и что у нее нет «никакой физической силы»⁵. Германские власти также не спешили признавать БНР. В этих условиях Довнар-Запольский составил по поручению правительства БНР «мемуар» «Асновы дзяржаўнасці Беларусі» («Основы государственности Белоруссии»), в котором, продолжая развивать идеи статьи «Жребий брошен», обосновывал необходимость независимого существования Белоруссии. Текст брошюры был перевезен А.Цивкевичем в Минск в ноябре 1918 г., а в 1919-1920 гг. она вышла несколькими изданиями в Гродно, Вильносе и Париже на пяти европейских языках. Использовалась брошюра в практике работы белорусских дипломатических миссий за рубежом, ее пытались представить (правда, безуспешно) и на Версальскую мирную конференцию⁶.

В Минске ждали и самого Довнар-Запольского, однако, в связи с изменением обстановки на фронте в ноябре-декабре 1918 г., он остался в Киеве. Тогда же под натиском наступающих большевиков правительство БНР покинуло столицу Белоруссии.

⁵ Цит. по: Пичета В.И. Новейшая история Белоруссии в зарубежной историко-политической литературе // Вестник Наркомпроса ССРБ. — 1921. — №1. — С.29.

⁶ Довнар-Запольский М.В. Жребий брошен! // Цивкевич А. Краткий очерк возникновения Белорусской Народной республики. — Киев, 1918. — С.2-3.

⁷ Архив Российской Академии наук, ф.1548, оп.1, д.22, л.28.

⁸ Цит. по: Вольфсон С. Я. Идеология и этнология нацдемократизма. — Минск, 1931. — Ч.1. — Т.1. — С.22.

⁵ См.: Турук Ф. Белорусское движение. Минск, 1994. — С.45, 118-119.

⁶ Канцер Е.С. Белорусский вопрос. Пг., 1919. — С.85.

⁷ См. подробнее: Михальченко С. И. «Асновы дзяржаўнасці Беларусі» М.В.Довнар-Запольского: история создания и историографические корни // Наш Радовол. Материалы междунар. конф. Гродно: 1991. — Кн.3. — Ч.1. Ето же. М.В.Довнар-Запольский как теоретик и практик международных отношений // Питання історії міжнародних відносин. Одеса, 1996. — С.138-140.

Володимир Сергійчук

Кримська політика гетьмана Павла Скоропадського

Процеси відродження української державності, що розпочалися навесні 1917 р., не могли, звичайно, залишити осторонь Кримську проблему. Однак Центральна Рада, проголосивши Третім Універсалом Українську Народну Республіку, як відомо, не включила Крим до її складу з огляду на прагнення кримсько-татарської людності відродити свою державність.

Щоправда, українізація Чорноморського Флоту — з одного боку, з другого — придушення російськими більшовиками кримсько-татарської автономії на початку 1918 р. витворили нову політичну ситуацію навколо Криму, в результаті чого Центральна Рада змінила свою політику щодо Криму.

Так, 14 лютого 1918 р. на засіданні Ради Народних Міністрів УНР було визначено за можливе погодитися на укладання миру з Радянською Росією за умови, що «Крим остаеться під впливом України» і «весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні» (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.5, арк.25 зв.).

І це, очевидно, вплинуло також на настрої кримсько-татарського населення, яке спочатку насторожено ставилося до Української Держави. Однак після того, як більшовики показали себе в Криму на початку 1918 р., воно змінило своє ставлення до можливого входження півострова до складу України.

В квітні 1918 р., коли українське військо разом з німцями було під Катеринославом, туди приїхала делегація від кримських татар. Вони заявили «про готовність прилучитися до української держави, коли запевниться їм національно-культурні права».

Назустріч українському війську до Сімферополя приїхали делегати від багатьох міст Криму, які заявили, «що нетерпляче чекають українців, бо їм обридла більшовицька вакханалія». Делегація Севастополя в складі 64 осіб підтвердила: Севастополь здається без бою, коли його братимуть українські війська». А представники Керчі розповіли, що в них «приховані від більшовиків великі запаси хліба, тютюну і риби та інших товарів, і все це з охотою відправлять в Україну, якщо українці займуть це місто» (Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. — Тернопіль, 1996. — С.95).

У ті дні українські політики ось так обґрунтовують необхідність приєднання кримського півострова до України: «Кількість людності і простір татарської національної території є того рода, що кримсько-татарська нація не може бути здібною до утворення самостійної державної організації і мусить опертись о якусь сильнішу державу, забезпечивши собі всю ширину національних прав і повноту національного розвою».

Такою державою може бути тільки Українська, з якою Кримський півострів зв'язаний як найтісніше територіально і географічно. Кримські татари, яким Україна не може заперечити прав на національне самовизначення, можуть бути спокійні, що Українська держава зробить з кримської національної території державний організм, зв'язаний з Україною в тісну федерацію.

До такої федерації маєтись, oprіч політичних, також чисто економічні передумови. Україна — країна хлібна із великими промисловими можливостями в майбутності, — кримський південь — це Рів'єра, кліматичні станції, виноградини і фруктові сади, які однак без українських виробів промислу обійтись не зможуть. Державний симбіоз кримських татар і українців подиктований самою природою, і ми думаємо, що ці резони, як найбільш переконуючі, візьмуть під увагу татарські політики і дійдуть для добра рідної країни — до вигідного для українців і себе порозуміння» (Відродження. — 1918. — 23 квітня).

Звичайно, це не входило в плани більшовицької Москви.

І на початку квітня 1918 р. керівник кримських більшовиків О.Слуцький послав телеграму в РНК РРФСР з проханням підтвердити, що «Крим до України не відходить». У відповідь на це Сталін телеграфував, що чутки про відхід Криму до України не мають підстав, що «за документом німецького уряду, який є в нас, ні німці, ні Київ на Крим не претендують, беруть тільки материкову частину Таврійської губернії» (Цит. за: Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. — Симферополь, 1997. — С.97).

Ще в лютому 1918-го, коли владу в Криму, і, зокрема, в Севастополі, на короткий час захопили більшовики, вони і слухати не хотіли про те, що Україні має належати якась частка Чорноморського флоту. Відомий діяч радянського Морського відомства Федір Раскольников передав з Москви членам Центрофлоту Чорного моря таку директиву Ради Народних Комісарів Радянської Росії: «Черноморский флот составляет достояние всей Федеративной Российской Республики, за исключением Украины, которая составляет самостоятельное государство, и ни один корабль Черноморского флота не может ходить под украинским флагом» (Російський державний архів військово-морського флоту в Петербурзі, ф.183, оп.1, спр.89, арк.194).

Але командуючий Чорноморським флотом адмірал Саблін, незважаючи на «реверанс» більшовицького уряду, який призначив його Начальником Морських Сил Чорного моря з надзвичайними повноваженнями, вирішив спочатку з'ясувати ставлення моряків-чорноморців до українізації. Одержавши позитивну відповідь, він надіслав 29 квітня 1918 р. до Києва телеграму, у якій заявив про перехід Чорноморського флоту під юрисдикцію Української Народної Республіки. Того ж дня, о шістнадцятій годині, за сигналом з Флагманського корабля «Георгій Победоносцев» на Чорноморському флоті були підняті синьо-жовті українські прапори.

Ось чому, враховуючи і українізацію Чорноморського флоту, і бажання кримських татар і взагалі Кримського населення, а також лояльність до цього турецьких властей, про що засвідчував посол УНР із Стамбулу, гетьман Скоропадський, що саме прийшов до влади, ставить питання про включення півострова до складу України. Зокрема, на засіданні Ради Міністрів 7 травня 1918 р., де розглядалося питання про державний кордон, особливо зверталася увага на необхідність приєднання Криму. Заслухавши при цьому текст заяви гетьмана Павла Скоропадського про його переговори з німецьким послом і про його намір послати останньому лист від свого імені, в якому підтверджувалась би необхідність приєднання Криму до України, було схвалено таку акцію (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.6, арк.6 зв.). До речі, тоді ж було ухвалено рішення доручити окремим міністрам розробити документи, які могли б послужити підтвердженням економічної необхідності приєднання Криму до України (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.8, арк.2).

У листі до німецького посла Мумма уряд Української Держави, зокрема, зазначав:

«При зложившихся відносинах, коли види, що були в 1917 році в місяці падолісті на устрій Всеросійської Федеративної Республіки, куди повинна була ввійти і майбутня Кримська Республіка, цілковито розпалися і тепер Правитель-ство Української Держави примушено в найбільш рішучий спосіб обстоювати на захованню в складі Української Держави цілого Кримського півострова, не кажучи вже про північну частину Таврійської губ. До сего примушують зовсім очевидні і ясні міркування про стратегічну і економічну konieczність. При тім ся точка погляду вповні правомірна.

Правительство Української держави на підтвердження власне представленого має честь пояснити, що воно зовсім не посягає на які-небудь святі національні права населення на Кримським півострові, бо цілком сумніву не підлягаючі статистичні дані вказують, що в 1897 р. при всенародній переписи населення Російської імперії, в 5-ти повітах Таврійської губ. на Кримським півострові з числа всього населення в 556592 душ, осіб, що вказали на татарську і турецьку мову як на свою рідну, було 186081. З сеї цифри належить відрахувати 5609 караїмів і 3312 євреїв. Татарське населення, отже, включивши сюди теж маленьку горстку турецького населення, яке претендує на утворення незалежної Кримської, а імені Татарської Республіки, складає всього тільки 32% всього населення на Кримським півострові. Рівнож по одиноки повітам се процентове відношення ніде не доходить до цифри над 33%. Т.ч. решта населення, яке Українська Держава обов'язана по всій справедливості і природним правам переняти після розпаду Російської Імперії під свою владу і охорону повинна би при умові признання Музулманської Кримської Республіки підчинитися цілком явній меншості Музулманського світа на Кримським півострові, що європейською дипломатією все уважалося зовсім недопустимим.

На таке невідповідне розв'язання стільки серйозного національного питання Правительство Української держави в ніякім випадку згодитися не вправі, не ризкуючи нарушити найелементарніші засади справедливості і не відступаючи від принципів міжнародного права. Воно також відвічальности перед масами нетатарського населення, яке становить 2/3 всего населення, на себе взяти не може...

На підставі всього представленого, Правительство Української Держави має честь просити Вашу екселенцію, Пане Посол, зробити Вашому Правительству відповідне представлення, щоб військовій команді Німецької армії в Тав-

рийській губ. були дані належні вказівки, щоб назначувати Українські урядові влади в Таврійській губ., не виключаючи Кримського півострова, не зустрічали перепон при виповнюванні вложенних на них службових поручень, позаяк Правительство Української Держави, при пояснених власне умовах, не може відмовитися від своїх прав на всю Таврійську губ., включаючи значить і Крим, що повинні увійти в загальний склад Української Держави.

Правительство Української Держави уважає за можливе увідомити Вас о своїм намірі, що оно має ввиду відносно другої організації влади на кримському півострові, йти широко назустріч побажанням населення сеї території, направленим до отримання політичної автономії, в якій цілком і розроблюється потрібний проект» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.132, арк.12-15).

З цього приводу в Міністерстві закордонних справ Української Держави було скликано спеціальну нараду, на якій кримську проблему обговорювали відомі професори — Богаєвський, Б.Кістяківський, Ейхільман, міністр Василенко, колишній генеральний секретар справ міжнародних Шульгин, отаман Сливінський, а також урядовці міністерства Галіп, Суровцева, Суховерський, Ткаченко та Оренчук.

Обговоривши повідомлення з місць (до речі, тоді було одержано повідомлення від українського урядовця Яким Христинича про висловлювання німецького генерала Коша щодо створення на півострові для себе «другої Німци» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.132, арк.16), нарада висловила за приєднання Криму до України. Зокрема, професор Богаєвський сказав з цього приводу: «Питання Криму для України має значення її дальшого самостійного політично-економічного існування. Крим дає домінацію над північним Чорним морем, охорону чи небезпеку українським портам. Керченський пролив готов відіграти роль другого Босфора. Політика німецька, що стремить до помочи повстанню нових держав на розвалинах Росії, зглядно до утворення буферних держав на сході, повинна взяти це під увагу, щоб в нових державах мати вірних та справді самостійних союзників. Без Криму Україна буде відкинена на схід і північ в обійття Москви і в кождім есентуальнім непорозумінню може відіграти роль Італії. Без Бесарабії і Холмщини організм може існувати, но не без Криму. Самостійність в такому випадку ілюзорична. Що до народностей, що заселяють Крим, то принцип самовизначення націй мусить мати розумні границі, неможливо ж штучно розділяти комплекти географічно-економічні одиниці. О анексії мови бути не може, так як Україна тепер доперва в стадії повстання, отже з даних околиць і з Криму може повстати нова держава Україна. Що до націй, що замешкають цю територію, то може бути вироблена вже після цього спеціальна норма автономії чи навіть федерації. Пока видвигати федерації не можливо, так як це бажання одностороннє, а таке поставлення справи тепер буде означати фактичний відказ від Криму» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.132, арк.2, 6 зв.).

Але в цей час німецьке командування все більше й більше схиляється до варіанту, який не поставив би Крим у повну залежність від України, не кажучи вже про включення півострова до її складу. За повідомленням полковника Химича, в травні 1918 р. до Криму приїжджав з Берліна міністр колоній, через якого кримські німці просили імператора Вільгельма взяти їх під свій захист (Інститут рукописів Центральної наукової бібліотеки Національної академії наук України, ф.XI, спр.3318, арк.1).

У зв'язку з цим у Криму циркулювали чутки: «1) Про анексію Криму Німеччиною (німецька колонія), 2) Про анексію тільки прибережної смуги південного берега й повернення іншої частини України, 3) Про утворення татарської держави з німецьким управлінням і економічними інтересами» (Там само. — Арк.2).

Крім того, в повідомленні полковника Химича зазначалося, що «міські самоуправи і земства, обрані на широких соціалістичних началах, незадовільно справляються із своїми завданнями. Основою для їхньої діяльності служать більшовицькі розпорядження і накази німців» (Там само. — Арк.2).

У цьому документі також повідомляється, що «німці, очищуючи Севастополь від присутності українського елементу, потроху виселяють його, відправляючи на Україну» (Там само. — Арк.3).

А на початку червня 1918 р. німецьке командування вирішило передати владу в Криму російському генералові Сулькевичу, котрий видав розпорядження, щоб місцеві власті «ні в які зносини з Урядом України не вступали» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.132, арк.27 зв.).

Гетьман Скоропадський пробував через німців вплинути на ситуацію в Криму, тим більше, що губернський з'їзд землевласників та хліборобів Таврії 12 червня 1918 року, ознайомившись з позицією Уряду Української Держави, підтримав приєднання Криму до України. Зокрема, голова з'їзду Закеров дав до Києва таку телеграму: «Горячо привітствуєм этот шаг правительства» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.186, арк.38).

Однак Кримський крайовий уряд на чолі з генералом Сулейманом Сулькевичем, котрий був проросійськи настроєним, за словами Д.Дорошенка, «з свого боку почав боротися з «українською пропагандою», почав переслідувати українські газети, потім відмовився приймати офіційні телеграми й папери українською мовою. Тоді довелося вжити репресій з нашого боку. Досить було проголосити економічну блокаду півострова. Я настояв в Раді Міністрів на проголошенні «митної війни» з Кримом; було спинено всякий товарний рух і морську комунікацію за винятком того, що йшло на потреби німецьких залог у Криму. Наближався збір урожаю овочів, що того року випав дуже гарний. Кримські садоводи потребували шельовок на ящики, для овочів, дров для сушки стружок, спилок для упакування; все те привозилось, звичайно, з України, але довіз був спинений. Потребували також цукру для консервування овочів, дров для сушки — і цього всього теж не було. Нарешті треба було для населення хліба. За пару тижнів ціни на всі продукти в Криму страшенно підскочили. Урожай почав гнити без консервування, становище садівників робилось катастрофічним. Німці вже наперед закупили багато овочів, свіжих і сушених, і тепер уже це гинуло. Морем везти було не можна, бо ніякі кримські овочі не виносили довгої переїздки морем і потім нової перегрузки на залізницю. Німці звернулися до нас з нотою, прохаючи зняти блокаду. Ми відповіли, що не можемо цього зробити. Тоді вони звернулися до нас вдруге, мотивуючи своє прохання тяжким становищем кримської людности. Від нас була відповідь, що українське правитель-

ство взяло на себе зобов'язання щодо постачання продуктів до Німеччини, але відносно Криму такого зобов'язання ми не брали на себе; ми готові піти назустріч інтересам кримського населення, однак це залежить цілком від кримського правительства, яке досі не хотіло порозумітися з нами. Німці більше до нас не зверталися, а уряд ген. Сулькевича мусів капітулювати: від нього прийшла до нас телеграма, що він готовий почати переговори про форму державного об'єднання з Україною» (Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє — минуле. — С.301-302).

До такого кроку уряд Сулькевича примусили не тільки німці, а й з'їзд власників садів Криму, який звернувся до Києва й Сімферополя з проханням знайти порозуміння (Відродження. — 1918. — Ч.131).

У політичних колах Криму це рішення також уже визрівало. Як згадував один з відомих місцевих діячів — князь В.Оболенський, за такого стану справ наші думки невільно стали спрямовуватися до України».

На початку жовтня 1918 р., продовжує він, «ці думки в колах, близьких до Губернської земської управи, вже остаточно визріли. Нам усе ясніше і ясніше здавалося, що, приєднавшись до великої України, Криму буде легше потім ввійти до складу Росії, а що залишаючись маленькою самостійною державою, він ризикує, на випадок перемоги австро-угорців, бути зовсім від неї відторгнутим (Оболенський В. Крым при немцах // Крымский архив. — 1996. — № 2. — С.24).

При губернській управі було скликано нараду голів повітових управ і міських голів Криму, на якій розглядалися пропозиції щодо об'єднання з Україною, висунуті князем В.Оболенським. Незважаючи на вкрай різношерстний у політичному відношенні нашої наради, пише він, «у питанні, поставленому Управою на обговорення, розбіжностей не було ніяких» (Там само. — С.24).

Дізнавшись про рішення влади Криму вступити з урядом України в переговори про умови з'єднання, а також враховуючи важке становище тамтешнього населення, яке не могло в умовах митної війни реалізувати врожай фруктів і винограду, за дозволом гетьмана Скоропадського Рада Міністрів Української Держави 18 вересня 1918 р. постановила: «1) Тимчасово припинити митну війну за умови негайної присилки представниками Криму в Київ уповноважених ними осіб для відкриття вищезгаданих переговорів.

2) Просити Міністра фінансів зняти митний огляд вантажів, що направлялися в Крим з Києва.

3) Переговори з представниками Криму після їх прибуття до Києва про умови злиття Криму з Україною вести безпосередньо міністрам зацікавлених відомств, не передовіряючи своїх повноважень іншим особам.

4) Про тимчасове припинення митної війни повідомити по телеграфу» (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.11, арк.62).

І коли на засіданні Ради Міністрів Української Держави 23 вересня 1918 р. тимчасово виконуючий обов'язки голови М.Василенко повідомив про одержання телеграми від голови Ради Міністрів Криму про виїзд делегації, то було ухвалено рішення: «Послати ген.Сулькевичу телеграму з вказівкою того, що делегація повинна мати повноваження для обговорення не тільки економічних, але й політичних питань» (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.11, арк.59 зв.).

У відповідь на це генерал Сулькевич надіслав до гетьмана 26 вересня 1918 р. телеграму, в якій повідомляв, що уповноважує свою делегацію «вести з уповноваженими Вашої світлості переговори про врегулювання економічних і фінансових питань, що стосуються Криму й України, про умови політичного з'єднання Криму з Україною та про інші питання, що зачіпаються таким з'єднанням, і вказаних в інструкції, якою я забезпечив названу делегацію.

Сенатору Ахматовичу надано право спільно з членами Делегації підписувати від імені Кримського Крайового Уряду всі угоди, договори та інші акти, які будуть вироблені Кримським і Українським Уповноваженим» (ЦДАВО України, ф.3696, оп.2к, спр.6, арк.1).

На доповнення до своєї постанови від 18 вересня Рада Міністрів Української Держави уповноважила 8 жовтня 1918 р. для переговорів з Кримом щодо з'єднання останнього з Україною Голову Ради Міністрів Федора Лизогуба, міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка, міністра внутрішніх справ Ігоря Кістяківського, міністра фінансів Антона Ржепещького, міністра торгівлі й промисловості Сергія Гутника і військового міністра генерального бунчужного Олександра Рогозу з «наданням їм права на підписання актів і договорів з усіх питань політичного, фінансового, економічного та адміністративного характеру» (ЦДАВО України, ф.1064, оп.1, спр.7, арк.10).

На засіданні делегації, що відбулося 9 жовтня 1918 р., було зачитано українську Декларацію, в якій викладалися принципи кримської краєвої конституції. Нею передбачалося, що до спільних повноважень повинні належати: глава держави, військо, монетарна система і фінанси, залізничний транспорт, пошта, державний сенат і закордонне представництво (Відродження. — 1918. — 11 жовтня).

На засіданні 10 жовтня Кримська делегація не прийняла вказаних принципів краєвої конституції, при цьому сенатор Ахматович заявив главі української делегації: «Проект з'єднання, представлений вами, — є проект поневолення» (ЦДАВО України, ф.3766, оп.1, спр.132, арк. 50 зв.).

У відповідь на це Лизогуб вказав, що «існуючий Уряд Криму не має повноважень укладати договори. Цим підтримуються не тільки Ваші повноваження, але й повноваження Вашого Уряду і заявляє, що Український Уряд завжди радий бачити в себе повноважних представників від повноважного Уряду» (Там само, арк.50 зв. — 51).

Зрештою, на засіданні 12 жовтня Кримська делегація погодилася розглядати пропозиції гетьманського уряду, але випросила місяць терміну на розгляд проекту Курултаєм півострова.

Ми пішли на це, згадував Д.Дорошенко, «бо були певні в прихильному поглядженні справи (про це нішком заявляли нам і делегати від національностей, що приїхали до Києва). Тим часом німці погодилися передати нам чорноморську флоту з Севастополем, і на кількох торгедовцях і канонірських суднах уперве замаяв український кармазинський стяг. Тим самим до нас переходила фактична влада над Кримом» (Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє — минуле. — С.303).

Треба додати, що жваво обговорював питання про приєднання Криму до України з'їзд борошномелів Таврії, який відкрився 16 жовтня 1918 р. При цьому гостро висловлювалося незадоволення діями свого уряду на переговорах у Києві.

Тоді ж місцеві підприємці почали розробляти проект відкриття в Криму відділення Українського банку (Відродження. — 1918. — Ч.162).

А 18 жовтня 1918 р. робітничий з'їзд у Сімферополі ухвалив постанову про приєднання Криму до України. Через три дні про таке ж рішення заявляє велелюдне зібрання української громади Севастополя (Там само. — Ч.164, 165).

Але в той же час, користуючись погіршенням справ у німців і цілком можливим залишенням ними півострова, прихильники «єдиної и неделимой России» всупереч досягнутим домовленостям у Києві, таємно пішли на інший крок: голова губернской управи В.Оболенский скликав її членів на засідання, на якому, як він пише, «вона прийняла на себе рішення виняткової відповідальності: звернутися від Таврійського земства до генерала Денікіна з проханням зайняти своїми військами Крим негайно після виходу німців» (Оболенский В. Крым при немцах. — С.25).

Цим, зрозуміло, всі зусилля гетьмана Павла Скоропадського щодо приєднання Криму до України були зведені нанівець.

Андрій Іванець

Кримський вектор політики Павла Скоропадського: новий підхід чи наслідування Центральної Ради?

Вивчення кримського питання залишається надзвичайно актуальним як з огляду на сучасну політичну ситуацію, так і виходячи із суто наукових завдань. Вивчення взаємовідносин в минулому України і Криму створює передумови для уникнення помилок у стосунках між центральною владою та властями автономії. Період 1917-1918рр. є одним з найцікавіших в цьому плані, оскільки тоді впав старий імперський центр і відбувалися інтенсивні процеси українського державотворення. Відновлена українська держава не могла лишити поза своєю увагою географічно близький, тисячами нитками пов'язаний з нею та стратегічно важливий Кримський півострів. В 1917-1918 рр. кримський вектор української політики зазнав складної еволюції. В радянській історіографії це питання практично не затримується. Не можна визнати його розробленість достатньою та глибокою і в українській національній та діаспорній історіографії, хоча останнім часом з'явилася низка цікавих праць з цього приводу (наприклад, В.Сергійчука). Не маючи змоги розглянути в невеликій статті весь комплекс проблем, пов'язаний з українсько-кримськими відносинами 1917-1918 рр., зупинимось на проблемі спадкоємності у кримському питанні двох форм української державності: УНР та Української Держави. Це важливо, оскільки в деяких роботах стверджується, що ініціатива в інкорпорації Криму належить гетьману. В інших роботах вказують на заходи УНР по включенню Криму до свого складу і відповідно виходить, що гетьманський уряд просто наслідував політику своїх попередників в цьому питанні. Дана стаття має на меті висвітлити ступінь спадкоємності політики гетьманату і Центральної Ради в кримському питанні.

29 квітня 1918 р. в Україні встановлюється режим гетьмана П.П.Скоропадського. У підвалини своєї діяльності гетьман поклав «великоукраїнську» концепцію розбудови української державності, що спиралася не на етнічний, а на державно-територіальний принцип. В територіальному аспекті ця концепція, зокрема, передбачала включення Кубані та Криму до меж Української Держави. Суттєву роль у формуванні курсу гетьманського уряду на приєднання Криму відігравав уродженець Таврійської губернії, консервативно налаштований публіцист і політик Д.Донцов. Питання статусу Кримського півострова загострилося тоді перш за все тому, що вся його територія на 1 травня 1918 р. була окупована німецькими військами. Українські політичні кола розуміли, що Крим «німці збираються відкратити від України» (4, С.11). Сам же гетьман розмірковував тоді так: «плани немцев мне неизвестны, во всяком случае, при известной комбинации немцы не прочь там (в Криму — *А.І.*) утвердиться. Турция с татарами тоже протягивает к Криму руки. Украина же не может жить, не владея Крымом, это будет какое-то туловище без ног. Крым должен принадлежать Украине, на каких условиях, это безразлично, будет ли это полное слияние или широкая автономия, последнее должно зависеть от желания самих крымцев, но нам надо быть вполне обеспеченными от враждебных действий со стороны Крыма. В смысле же экономическом Крым фактически не может существовать без нас» (8, С.262). Важливого значення кримській проблемі надавав також факт розташування у Севастополі головної бази Чорноморського флоту та великих складів зброї та амуніції.

Практично зразу після встановлення своєї влади гетьман Скоропадський увійшов у зносини із німецькою стороною з кримського питання. Пізніше він згадував: «Я решительно настаивал перед немецкой стороной о передаче Крыма на каких угодно условиях, конечно, принимая во внимание все экономические, национальные и религиозные интересы народонаселения» (8, С.262). На засіданні Ради міністрів Української Держави 7 травня 1918 р., де розглядалося питання про державні кордони, особлива увага приділялася необхідності приєднання Криму до України. Учасники засідання схвалили дії гетьмана, який почав з цього приводу переговори з німецьким послом в Києві бароном Муммом. А 10 травня 1918 р. гетьман передає ноту кайзерівському уряду про необхідність приєднання Криму. Одночасно з дипломатичними заходами український уряд робив і адміністративні: 21 травня 1918 р. контр-адмірал М.Остроградський був призначений головним представником Української Держави в Криму (у червні його змінив контр-адмірал В.Клочковский), починає створюватися українська адміністрація Криму.